

Deylemî ile birlikte müslüman oldular (628-630). Onların İslâmiyet'i kabul etmelerinde Herakleios'un, Kısra II. Hüsrev'in ordusunu yenerek Medâin'i tehdit etmesinin de önemli rolü olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de (bk. er-Rûm 30/1-5), vuku bulacağı on yıl kadar önce haber verilen bu olay yüzünden Ebnâ İran'dan yardım almaktan ümidini kesmiş ve yerli halk karşısında zor durumda kalmıştır. Sâsânîler'in yıkılmaya yüz tuttuğunu farkedene Ebnâ, Mekke'nin fethinden sonra gittikçe nüfuzu artan Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve Medine'nin siyasî otoritesini kabul etmenin bir zaruret olduğunu hissetmişti. Bazı rivayetlere göre Vebr b. Yuhannes ile Firûz ed-Deylemî, Ebnâ'nın müslüman olduğunu haber vermek üzere Medine'ye gitmişler, Hz. Peygamber'le görüştükten sonra San'a'ya dönmüşlerdir.

Ebnâ'nın İslâmiyet'e girmesiyle birlikte Yemen'de putperestlik, Yahudilik, Hristiyanlık, Mecûsîlik, dolayısıyla da yabancı hâkimiyeti sona ermiş ve bölge İslâm devleti topraklarına dahil olmuştur. Hz. Peygamber, Vedâ haccından sonra vefat eden Bâzân'ın yerine oğlu Şehr'i vali tayin etti.

Resûl-i Ekrem'in hastalanması üzerine yerli halkın Ebnâ'ya tepkisi şeklinde başlatılan Yemen'deki irtidat hareketleri sırasında Ebnâ İslâmiyet'ten dönmüştür. Mütenebbî Esved el-Ansî, Vali Şehr'i şehid etmiş, ancak daha sonra kendisi de Firûz ed-Deylemî tarafından öldürülmüştür. Hz. Ebû Bekir, Ebnâ'dan Firûz ed-Deylemî'yi San'a'ya vali tayin edince Kays b. Meksûh isyan ederek Ebnâ'nın ileri gelenlerinden Dâzeveyh el-Fârisî'yi öldürdü. Firûz ve arkadaşları kaçıp Benî Havlân'a sığındılar. Firûz ed-Deylemî, daha sonra müttelikleri Benî Ukayl b. Rebîa ve Benî Ak ile iş birliği yaparak Kays b. Meksûh'u mağlûp etti.

Ebnâ'dan Bâzân Hz. Peygamber'i görmeden müslüman olmuş, gerek Ebnâ'nın gerekse San'a'daki diğer insanların müslüman olmasına zemin hazırlamıştır. Sahâbî olan Vebr b. Yuhannes ile Firûz ed-Deylemî İslâmiyet'i halka anlatmışlar, Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmişler ve San'a'da bugün Câmi-i Kebîr olarak bilinen mescidi yaptırmışlardır. Muhaddis Hemmâm b. Münebbih, kardeşi tarihçi Vehb b. Münebbih, Ahmed b. Hanbel'in kendisinden hadis aldığı Ebû Yûsuf Muhammed b. Vehb ve Tâvûs b. Keysân, Ebû Vâil Avf b. İsâ, Abdûlâlâ b. Muhammed ve Leys b. Ebû Sü-

leyim gibi meşhur kişiler Ebnâ'dan olup "Ebnâvî" nisbesiyle anılırlar.

Ayrıca Sa'd b. Zeyd b. Menât'ın Kâ'b ve Amr dışındaki oğullarına ebnâ denildiği gibi Abbâsî halifeliğinin ilk dönemlerinde bu ailenin fertlerine, onları destekleyen Horasanlılar'a ve diğer mevâli'ye "ebnâü'd-devle" ve Memlük emîrlерinin oğullarından teşekkül eden ve sadece savaş zamanlarında askere alınan ihtiyat kuvvetlerine "ebnâü'l-etrâk" (evlâdü'n-nâs); Osmanlı ordusunda kapıkulu ocaklarını oluşturan altı süvari bölüğünden birincisine de "Ebnâ-i Sipâhiyân" adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 68-69; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, I, 259-260; V, 533-535, 543-548; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, III, 262; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 957-958, 1039-1040, 1571-1575, 1763, 1851-1867, 1983-2000; Sem'ânî, *el-En-sâb*, I, 122-123; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 529-531; VII, 374-375; Bosworth, "Iran and the Arabs", *CHIr*, III, 593-612; a.mlf., "Abnâ", *Elr*, I, 226-228; M. Watt, *Muhammad at Medina*, Karachi 1981, s. 118, 129-130; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 13, 14, 66-76, 115-116; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 16; K. V. Zetterstéén, "Ebnâ", *IA*, IV, 7; a.mlf., "al-Abnâ", *ET* (Fr.), I, 226-228; Kâzım Berknişî, "Ebnâ", *DMBİ*, II, 607-613.

MUSTAFA FAYDA

EBNÂ-I SİPÂHİYÂN

(bk. SİPAHİ).

EBRÂR

(bk. BER).

EBREHE

(أبرهة)

Ebû Yeksûm Ebrehe
el-Eşrem el-Habeşî
(ö. 570 [?])

Tarihte Fil Vak'ası olarak
bilinen olayın kahramanı,
Yemen valisi.

Son Himyerî hükümdarı Zünvâs'ın, Hristiyanlığın yaygın olduğu Necran'da Yahudiliği zorla yaymaya çalışması üzerine Habeş Necâşî'si'nin 525'te Eryât kumandasında Yemen'e gönderdiği ordu da Ebrehe de vardı. Zünvâs'ı mağlûp ederek Yemen'e hâkim olan Eryât ile Ebrehe arasında çıkan anlaşmazlık sonuçta bir savaşa sebep oldu ve halkın desteğini sağlayan Ebrehe Eryât'ı öldürerek Yemen'de idareyi ele geçirdi (537).

Eryât ile yaptığı savaş sırasında dudağı veya burnu yarıldığı için "Eşrem" lakabıyla anılan Ebrehe Yemen'e hâkim olduktan sonra Habeş Necâşî'si'ne bir mektup göndererek kendisine itaat arzettiğini bildirdi. Necâşî de bir iç savaşa meydan vermemek için onun Yemen'e hâkimiyetini ve valiliğini onayladı.

Ebrehe mutaassıp bir hristiyandı. Bu dini yaymak için yoğun bir faaliyete geçti. Bu maksatla San'a'da, Arapça kaynaklarda Yunanca *ekklessia* kelimesinin Arapçalaşmış şekliyle Kalîs (Kulleys) olarak geçen muhteşem bir kilise yaptırdı. Binayı süslemek için Bizans İmparatorluğu'ndan mermer ve mozaik ustaları getirtti. Böylece bütün Araplar'ı kutsal saydıkları Kâbe yerine bu kiliseyi tavaf etmeye zorlamak, aynı zamanda Mekkeliler'in giderek gelişen ticarî faaliyetlerine engel olmak ve San'a'yı hem dinî hem ticarî bir merkez haline getirmek istiyordu. Onun çeşitli ülkelere propagandacılar gönderip halkı hac için San'a'ya çağırmasına öfkelenen Kinâne kabilesine mensup bir Arap, Ebrehe'nin kilisesine giderek oraya pisledi. Bunu duyan Ebrehe, Kinâne kabilesi mensuplarının San'a'ya gelip kiliseyi tavaf etmelerini istedi. Ancak onların bu teklifi reddederek elçiyi öldürmeleri üzerine Kâbe'yi yıkmadıkça sonuç alamayacağını anladı ve Mahmud adlı filin de bulunduğu bir ordu ile Mekke üzerine yürüdü.

Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak istemesini hoş karşılamayan Yemen eşrafından Zünefer adlı bir kişi topladığı kuvvetlerle Ebrehe'ye karşı çıktı, fakat yenilerek esir düştü. Zünefer'i hapsedip yoluna devam eden Ebrehe bu defa Has'am kabilesinden bir birlikle mücadele etti ve başlarında bulunan Nüfeyl b. Habîb el-Has'a'mî'yi de esir aldı. Ebrehe Taîf'e geldiğinde şehir halkı tarafından karşılandı ve halk adına konuşan Mes'ûd b. Muatteb itaat arz edip Lât adlı putlarına dokunulmamasını rica etti. Ebrehe'nin bu ricayı kabul etmesi üzerine Ebû Rigâl adında bir kişiyi ona kılavuz olarak verdiler. Ebrehe Mekke yakınlarındaki Mugammes'te konakladı ve Esved b. Maksûd adlı bir Habeşli'yi Mekke'ye göndererek şehir yakınındaki devaleri ordugâha getirtti. Gaspedilen develer arasında Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in devaleri de vardı. Abdülmuttalib devalerini istemek üzere ordugâha gelince Ebrehe onun Kâbe için ricacı olmak yerine devalerini istemesini garipsemiş, bunun üzerine Abdülmuttalib kendisinin sade-

EBREHE

ce develerin sahibi olduğunu, Kâbe'yi de sahibinin koruyacağını söylemiştir.

Kâbe'yi tahrip etmekten vazgeçmesi için yapılan teklifleri reddeden Ebrehe, ordusuna bir gün sonra hücum emrini verdi. Fakat önde bulunan büyük fil yerinden kıınıldı ve sonunda ordunun büyük bir kısmı, Kur'ân-ı Kerim'de de belirtildiği gibi (el-Fil 105/1-5), akın akın gelen ve tepelerine taş yağdıran ebâbîl* kuşları tarafından mahvedildi. Ebrehe canını zor kurtardı ve yaralı olarak Yemen'e döndü; kısa zaman sonra da 570 veya 571 yılında öldü. Fil Vak'ası'nın 547 veya 563 yılında meydana geldiğine dair rivayetler de vardır. Yerine sırasıyla iki oğlu Yeksûm ve Mesrûk geçti.

Araplar'ın tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden bu hadise onlar tarafından bir tarih başlangıcı sayılmış ve "Âmü'l-fil" (Fil Olayı'nın meydana geldiği yıl) diye meşhur olmuştur. Hz. Muhammed'in bu olayın meydana geldiği yıl doğduğu kabul edilmektedir (ayrıca bk. FİL SÜRESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

Vehb b. Münebbih, *Kitâbü't-Ticân ft mülâki Himyer*, San'a 1347, s. 314; İbn İshak, *es-Sire*, s. 38-44; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 48; Ezrakî, *Ah-bârü Mekke* (Melhas), s. 134-154; Dineverî, *el-Ah-bârü't-tuâil*, s. 62-63; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 127; a.m.f., *Câmi'u'l-beyân*, XXX, 191; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, II, 8; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 431; Kurtubî, *el-Câmi'*, XX, 187; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm bi-ahbâri'l-beledi'l-harâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 305-308; *Mir'âtü'l-Haremeyn* (Mekke), I, 443; Caetani, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1924, I, 335-345; M. G. Demombynes, *Mahomet*, Paris 1957, s. 10-11; C. de Perceval, *Essai sur l'histoire des Arabes, avant l'Islamisme pendant l'époque de Mahomet*, Graz-Austria 1967, I, 132, 138-145, 269, 275, 277-278; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 312-317; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 20, 22, 23; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 10; Fuâd Ali Rızâ, *Ümmü'l-kurâ Mekketü'l-Mükerreme*, Beyrut, ts., s. 221-231; W. M. Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de* (trc. M. Ramî Ayas — Azmi Yüksel), Ankara 1986, s. 20, 37, 39, 122; M. J. Kister, "The Campaigns of Hulubân, A New Light on the Expedition of Abrahâ", *Le Muséon*, Louvain 1965, LXXVIII, s. 425-436; M. G. Lundin, "el-Yemen ebâne'l-karnî's-sâdis ba'de'l-milâd" (trc. Muhammed Ali el-Bahr), *el-İktilâ*, VII/2, San'a 1989, s. 22-33; VIII/1-2 (1990), s. 18-27; F. Buhl, "Ebrehe", *IA*, IV, 7-8; A. F. L. Beeston, "Abrahâ", *EI*² (İng.), I, 102-103; Kâzım Bergnisi, "Ebrehe", *DMBİ*, II, 563-570.

AHMET LÜTFİ KAZANCI

EBREŞEHR

(bk. NİŞABUR).

EBRU

(ابرو)

Kitreli su üzerine serpilen
boyalarla bezenmiş kâğıt
ve bunu hazırlama sanatı.

İslâm bezeme sanatlarının hazırlanış tekniği itibarıyla en cazibi ve süratli netice alınanı olan ebruculuğun menşei hakkında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. VIII. asırdan itibaren Çin'de *liu sha shien*, XII. asırdan itibaren Japonya'da *suminagashi* adıyla benzer teknikler kullanılarak yapılan birtakım çalışmaların mevcudiyeti, daha sonraki asırlarda Çağatay Türkçesi'nde *ebre* ismiyle Türkistan'da ortaya çıkan bu sanatın tarihî gelişimi hakkında müphem de olsa bir fikir vermektedir. Türkistan'dan en geç XVI. asır başlarında İpek yolunu takiben İran'a geçişinde *ebri* olarak adlandırılan bu sanatın gerçekten bulut kümelerine benzer şekiller taşıması, buluta nisbet ifade eden bu Farsça ismi doğrulamaktadır. Osmanlı ülkesinde de revaç bulan aynı isim, son yüzyılda Türkçe'de ebruya (ebrû) dönüşmüştür. Galat olmakla beraber, kaşa benzer şekiller de ihtiva ettiğinden, bu sanatın Farsça'da

"kaş" mânasına gelen ebrû kelimesiyle adlandırılması aykırı düşmemektedir.

Ayrıca XVI. asır ortalarında Mîr Muhammed Tâhir tarafından Hindistan'da yapılmaya başlandığı rivayet olunan ebruculuğun, buradan İran'a ve daha sonra İstanbul'a kadar yayıldığı da kabul edilir. Aynı yüzyılın sonlarında, İstanbul'dan Avrupalı seyyahlar tarafından kendi memleketlerine götürülen ebru kâğıtları önce Almanya'da, sonra da Fransa ve İtalya'da "mermer kâğıdı" veya "Türk mermer kâğıdı" adıyla tanınıp benimsenmiş ve oralarda da yapılmaya başlanmıştır. Zaman içinde İngiltere ve Amerika'ya da yayılan ebru kâğıdı, her ülkenin sanat anlayışına göre bir farklılık kazanmıştır. Bunda kullanılan değişik malzemenin de rolü olmalıdır.

Ebru kâğıdının yapılmasında kullanılan alet ve malzeme şunlardır: Ebruculukta kullanılan boyalar tabiattaki renkli kaya ve topraklardan elde edildiği için "toprak boya" adıyla anılır ve suda erimediği gibi yağ da ihtiva etmezler. Bundan başka bazı tabii boyalarla da (lâhur çividi, lök ...) renk zenginliği artırılır. Boyalar dövülerek ve taş üstünde biraz su ilâvesiyle "destesenk" denilen dış bükey bir el taşı ile iyice ezilerek kullanıma ha-

Ebruculukta kullanılan malzeme ve aletler: 1. Kitre zamlının tabii hali, 2. Mermer üstünde ezilen boya, 3. El taşı, 4. Toprak boyayı dövmede kullanılan taş, 5. Boya toplama küreği, 6. Boya kabı, 7. Boyaların tekneye serpidiği fırça, 8. Tekneye boya damlatmada kullanılan alet, 9. Tarama yapmakta kullanılan alet, 10. Hatip ebrusu ve çiçek yapmakta kullanılan ince tel, 11. Geniş taraklı ebru için kullanılan tel tarak, 12. Sık taraklı ebru için kullanılan tel tarak, 13. Sünbül ebrusu için kullanılan telli tahta.

